

# NI-MPI přednáška 18

Numerika: odhady zaokrouhlovacích chyb – příklady

---

Štěpán Starosta

16. 12. 2024

FIT ČVUT

Nechť  $x, y \in F$  a  $\odot$  značí operaci sčítání, odečítání, násobení nebo dělení. Pokud nedojde k přetečení nebo podtečení (zůstali jsme v intervalu normalizovaných čísel), tak platí

$$\text{fl}(x \odot y) = (x \odot y)(1 + \delta), \quad \text{kde } |\delta| \leq \mathbf{u}.$$

Mez  $\mathbf{u}$  je **zaokrouhlovací jednotka**.

## Lemma 22.4

Pokud  $|\delta_i| \leq \mathbf{u}$  a  $|\rho_i| = 1$  pro všechna  $i \in \{1, \dots, n\}$ ,  $n\mathbf{u} < 1$ , tak platí

$$\prod_{i=1}^n (1 + \delta_i)^{\rho_i} = 1 + \Theta_n,$$

kde  $|\Theta_n| \leq \frac{n\mathbf{u}}{1 - n\mathbf{u}}$ .

## Lemma 22.4

Pokud  $|\delta_i| \leq \mathbf{u}$  a  $|\rho_i| = 1$  pro všechna  $i \in \{1, \dots, n\}$ ,  $n\mathbf{u} < 1$ , tak platí

$$\prod_{i=1}^n (1 + \delta_i)^{\rho_i} = 1 + \Theta_n,$$

kde  $|\Theta_n| \leq \frac{n\mathbf{u}}{1 - n\mathbf{u}}$ .

### Důkaz.

Dokážeme indukcí.

$n = 1$  a  $\rho_1 = 1$ , pak  $|\Theta_1| = |\delta_1| \leq \mathbf{u} < \frac{\mathbf{u}}{1 - \mathbf{u}}$ .

$n = 1$  a  $\rho_1 = -1$ , pak  $\frac{1}{1 + \delta_1} = 1 - \frac{\delta_1}{1 + \delta_1}$  a tedy  $|\Theta_1| = \frac{|\delta_1|}{|1 + \delta_1|} \leq \frac{\mathbf{u}}{1 - \mathbf{u}}$ . □

## pokračování.

Předpokládejme, že tvrzení platí pro  $n = j - 1$ .

## pokračování.

Předpokládejme, že tvrzení platí pro  $n = j - 1$ .

Nechť  $\rho_j = 1$ , pak  $\prod_{i=1}^j (1 + \delta_i)^{\rho_i} = (1 + \Theta_{j-1})(1 + \delta_j) = 1 + \underbrace{\delta_j + \Theta_{j-1} + \delta_j \Theta_{j-1}}_{\Theta_j}$ .

$$|\Theta_j| \leq |\delta_j| + |\Theta_{j-1}| + |\delta_j \Theta_{j-1}| \leq \mathbf{u} + \frac{(j-1)\mathbf{u}}{1 - (j-1)\mathbf{u}} + \frac{(j-1)\mathbf{u}^2}{1 - (j-1)\mathbf{u}} = \frac{j\mathbf{u}}{1 - (j-1)\mathbf{u}} \leq \frac{j\mathbf{u}}{1 - j\mathbf{u}}.$$

Nechť  $\rho_j = -1$ , pak  $\prod_{i=1}^j (1 + \delta_i)^{\rho_i} = \frac{1 + \Theta_{j-1}}{1 + \delta_j} = 1 + \underbrace{\frac{-\delta_j + \Theta_{j-1}}{1 + \delta_j}}_{\Theta_j}$ .

$$|\Theta_j| \leq \frac{|\delta_j|}{|1 + \delta_j|} + \frac{|\Theta_{j-1}|}{|1 + \delta_j|} \leq \frac{\mathbf{u}}{1 - \mathbf{u}} + \frac{1}{1 - \mathbf{u}} \cdot \frac{(j-1)\mathbf{u}}{1 - (j-1)\mathbf{u}} = \frac{j\mathbf{u} - (j-1)\mathbf{u}^2}{1 - j\mathbf{u} + (j-1)\mathbf{u}^2} \leq \frac{j\mathbf{u}}{1 - j\mathbf{u}}. \quad \square$$

Budeme používat výhodné značení  $\langle n \rangle = \prod_{i=1}^n (1 + \delta_i)^{\rho_i}$  pro počítání počtu nakumulovaných relativních chyb.

Platí

$$\langle j \rangle \cdot \langle k \rangle = \langle j + k \rangle \quad \text{a} \quad \frac{\langle j \rangle}{\langle k \rangle} = \langle j + k \rangle.$$

Pozor: toto značení nám velmi zjednoduší zápis (pomůže jednoduchému počítání nakumulovaných relativních chyb), ale formálně není korektní, protože oba výrazy  $\prod_{i=1}^n (1 + \delta_i)^{\rho_i}$  a  $\prod_{i=1}^n (1 + \delta'_i)^{\rho'_i}$  označíme  $\langle n \rangle$  a přitom se obecně nerovnají. Při jejich používání je tedy třeba dávat pozor.

## Základní cvičení 24.2

Mějme pevně danou množinu strojových čísel  $F$  (např. v jednoduché přesnosti) a uvažujme standardní model aritmetických operací.

Uvažujme algoritmus  $V : F^n \rightarrow F$ , který počítá skalární součin, tedy

$$V(x_1, x_2, \dots, x_n) = \alpha_1 x_1 + \alpha_2 x_2 + \dots + \alpha_n x_n,$$

kde  $\alpha_i \in F$  jsou pevně zvolené parametry.

- 1 Odhadněte dopřednou chybu.
- 2 Odhadněte zpětnou chybu.

Předpokládáme, že nedojde k podtečení, přetečení apod.



Označme  $s_i = \alpha_1 x_1 + \alpha_2 x_2 + \cdots + \alpha_i x_i$ .

$\hat{s}_1 = \text{fl}(\alpha_1 x_1) = \alpha_1 x_1 (1 + \delta_1)$ , kde  $|\delta_1| \leq \mathbf{u}$ . Tedy  $\hat{s}_1 = \alpha_1 x_1 \langle 1 \rangle$ .

$\hat{s}_2 =$

$\hat{s}_3 =$

Označme  $s_i = \alpha_1 x_1 + \alpha_2 x_2 + \cdots + \alpha_i x_i$ .

$$\widehat{s}_n = \widehat{V}(x_1, x_2, \dots, x_n) = \alpha_1 x_1 \langle n \rangle + \alpha_2 x_2 \langle n \rangle + \alpha_3 x_3 \langle n - 1 \rangle + \cdots + \alpha_n x_n \langle 2 \rangle \text{ pro } n > 1.$$

$$\left| \widehat{V}(x_1, x_2, \dots, x_n) - V(x_1, x_2, \dots, x_n) \right| \leq$$

$$\widehat{V}(\mathbf{x}) = V(x_1 + x_1 \Theta_n, x_2 + x_2 \Theta_n, x_3 + x_3 \Theta_{n-1}, \dots, x_n + x_n \Theta_2) = V(\mathbf{x} + \Delta \mathbf{x}).$$

$$\|\Delta \mathbf{x}\|_1 \leq$$

## Základní cvičení 24.3

Mějme pevně danou množinu strojových čísel  $F$  (např. v jednoduché přesnosti) a uvažujme standardní model aritmetických operací.

Uvažujme zobrazení  $p : x \mapsto (x - 2)^9$  a 3 způsoby jeho výpočtu:

a)  $p_a(x) = (x - 2)^9$ ;

b)  $p_b(x) = x^9 - 18x^8 + 144x^7 - 672x^6 + 2016x^5 - 4032x^4 + 5376x^3 - 4608x^2 + 2304x - 512$ ;

c)  $p_c(x) = -512 + x(2304 + x(-4608 + x(\dots)))$  (Hornerova metoda/pravidlo).

Uvažujme algoritmus  $V_z : F \rightarrow F : x \mapsto p_z(x)$  pro  $z \in \{a, b, c\}$  (tedy počítá funkční hodnotu  $p(x)$  3 výše uvedenými způsoby). Pro všechny 3 varianty

- 1 odhadněte dopřednou chybu, a
- 2 odhadněte zpětnou chybu.

Předpokládáme, že nedojde k podtečení, přetečení apod.

$$p_a(x) = (x - 2)^9$$

$$\hat{p}_a(x) =$$

$$|\hat{p}_a(x) - p_a(x)| \leq$$

$$\hat{p}_a(x) = p_a(x + \Delta x), \text{ kde } |\Delta x| \leq$$

$$p_b(x) = x^9 - 18x^8 + 144x^7 - 672x^6 + 2016x^5 - 4032x^4 + 5376x^3 - 4608x^2 + 2304x - 512$$

$$\hat{p}_b(x) =$$

$$|\hat{p}_b(x) - p_b(x)| \leq$$

$$\hat{p}_b(x) = \hat{p}_b(x + \Delta x), \text{ kde } |\Delta x| \leq$$

Chceme vyhodnotit funkční hodnotu polynomu

$$p(x) = a_0 + a_1x + \cdots + a_nx^n.$$

**Hornerova metoda** spočívá ve vyhodnocení

$$p(x) = \left( \left( \cdots \left( (a_n)x + a_{n-1} \right) x + a_{n-2} \right) x + \cdots + a_2 \right) x + a_1 \Big) x + a_0,$$

kde je potřeba  $2n$  operací s plovoucí čárkou<sup>1</sup> pro  $n > 0$ .

---

<sup>1</sup>flops

## Hornerova metoda - chyba

Spočítáme chybu vzniklou použitím operací se strojovými čísly.

$$(a_n x \langle 1 \rangle + a_{n-1}) \langle 1 \rangle = a_n x \langle 2 \rangle + a_{n-1} \langle 1 \rangle.$$

$$\begin{aligned} ((a_n x \langle 2 \rangle + a_{n-1} \langle 1 \rangle) x \langle 1 \rangle + a_{n-2}) \langle 1 \rangle &= \\ (a_n x^2 \langle 3 \rangle + a_{n-1} x \langle 2 \rangle + a_{n-2}) \langle 1 \rangle &= \\ a_n x^2 \langle 4 \rangle + a_{n-1} x \langle 3 \rangle + a_{n-2} \langle 1 \rangle. \end{aligned}$$

Indukcí dostaneme celkovou chybu napočítané hodnoty polynomu  $p$  v bodě  $x$  označené  $\hat{p}(x)$ :

$$\hat{p}(x) = a_0 \langle 1 \rangle + a_1 x \langle 3 \rangle + \cdots + a_{n-1} x^{n-1} \langle 2n-1 \rangle + a_n x^n \langle 2n \rangle.$$

## Hornerova metoda - dopředná chyba

Platí  $\langle i \rangle = 1 + \Theta_i$ , kde  $|\Theta_i| \leq \frac{i\mathbf{u}}{1 - i\mathbf{u}} = \gamma_i$ .



## Hornerova metoda - dopředná chyba

Platí  $\langle i \rangle = 1 + \Theta_i$ , kde  $|\Theta_i| \leq \frac{i\mathbf{u}}{1 - i\mathbf{u}} = \gamma_i$ .

Odhadneme dopřednou chybu následovně

$$|p(x) - \hat{p}(x)| \leq \gamma_{2n} \sum_{i=0}^n |a_i| |x|^i.$$

Pro relativní chybu pak platí

$$\frac{|p(x) - \hat{p}(x)|}{|p(x)|} \leq \gamma_{2n} \frac{\sum_{i=0}^n |a_i| |x|^i}{|p(x)|}$$

Toto je *apriorní teoretický odhad* dopředné chyby, a v některých případech je odhad velice nadsazený. Lehce nahlédneme, že pravá strana může být jakkoliv velká.

Místo tohoto horního odhadu si spočítáme k jaké zaokrouhlovací chybě došlo přesněji (tzv. *Running error analysis*).

## Hornerova metoda - a posteriorní odhad dopředné chyby (1/2)

Pro dané  $x$  definujme posloupnost  $(q_i)$  takto:  $q_n = a_n$  a  $q_i = q_{i+1}x + a_i$  pro všechna  $i \in \{0, \dots, n-1\}$ .

Tedy  $q_0 = p(x)$ .

V  $i$ -tém kroku Hornerovy metody platí

$$(1 + \epsilon_i)\widehat{q}_i = \widehat{q}_{i+1}x(1 + \delta_i) + a_i, \quad \text{kde } |\delta_i|, |\epsilon_i| \leq \mathbf{u}.$$

Označme  $\widehat{q}_i = q_i + f_i$ , dostaneme

$$(1 + \epsilon_i)\widehat{q}_i = (q_{i+1} + f_{i+1})x + x\widehat{q}_{i+1}\delta_i + a_i.$$

Vyjádříme  $f_i$ :

$$f_i = \underbrace{q_{i+1}x - q_i + a_i}_{=0} + f_{i+1}x + x\widehat{q}_{i+1}\delta_i + \epsilon_i\widehat{q}_i.$$

Platí  $f_n = 0$ .

## Hornernova metoda - aposteriorní odhad dopředné chyby (2/2)

Odhadneme  $f_i$ :

$$|f_i| \leq |f_{i+1}||x| + \mathbf{u}(|x||\hat{q}_{i+1}| + |\hat{q}_i|).$$

Označme posloupnost  $(\pi_i)$  tak, aby  $|f_i| \leq \mathbf{u}\pi_i$ , tedy

$$\pi_n = 0 \quad \text{a} \quad \pi_i = |x|\pi_{i+1} + |x||\hat{q}_{i+1}| + |\hat{q}_i|.$$

Aposteriorní dopřednou chybu  $\pi_0$  tedy můžeme výhodně napočítat během výpočtu  $\hat{q}_0 = \hat{p}(x)$  a bude platit

$$|\hat{p}(x) - p(x)| \leq \pi_0 \mathbf{u}.$$

$$\hat{p}(x) = a_0 \langle 1 \rangle + a_1 x \langle 3 \rangle + \cdots + a_{n-1} x^{n-1} \langle 2n-1 \rangle + a_n x^n \langle 2n \rangle.$$

Tedy zpětná chyba je:

$$\hat{p}(x) = p(x + \Delta(x)), \text{ kde } |\Delta(x)| \leq \gamma_{2n} |x|$$

# Výpočet funkční hodnoty polynomu - relativní podmíněnost

Předpokládejme  $p(x) \neq 0$ .

Podle věty o střední hodnotě platí

$$|p(x + \delta x) - p(x)| = |p'(\epsilon)\delta x|$$

pro nějaké  $\epsilon \in (x, x + \delta x)$  nebo  $\epsilon \in (x + \delta x, x)$ .

Platí

$$\frac{|p(x + \delta x) - p(x)|}{|p(x)|} = \frac{|p'(\epsilon)\delta x|}{|p(x)|}$$

a tedy

$$C_r = \frac{|p(x + \delta x) - p(x)|/|p(x)|}{|\delta x|/|x|} = \frac{|xp'(\epsilon)|}{|p(x)|}$$